

ZEHRA ALISPAHIĆ

Vjeronauka u medijskom prostoru Bosne i Hercegovine

Zehra Alispahić

vanredni profesor, Fakultet
islamskih nauka
Univerziteta u Sarajevu
zehra.alispahic@fin.unsa.ba

Pregledni članak

Primljeno: 07. 03. 2023.
Prihvaćeno: 28. 07. 2023.

Ključne riječi

vjeronauka, Islamska zajednica,
obrazovni sistem, škole, mediji.

Sažetak

Izlazak vjere i vjerskih sadržaja iz sakralnog prostora na javnu pozornicu s početka devedesetih godina dvadesetog stoljeća bio je novina i izazov za medijsku scenu kompletne balkanske regije. Tako je bilo i s prvim inicijativama o uvođenju nastave vjeronauke u škole u ljeto 1990. godine i njezino eksperimentalno uprisutnjenje školske 1991 / 1992. godine. Rad govori o tome kako su mediji s posebnim osvrtom na medije Islamske zajednice: *Preporod*, *Glasnik*, *Islamska misao* i *Takvim* pratili proces uvođenja vjeronauke u škole.

Religious Education in the Media Landscape of Bosnia and Herzegovina

التربية الدينية في البيئة الإعلامية بالبوسنة والهرسك

Keywords:

religious education, Islamic community, education system, schools, media.

الكلمات المفتاحية:

التربية الدينية، المشيخة الإسلامية، النظام التعليمي، المدارس، وسائل الإعلام

Abstract:

Faith and religious content leaving the sacred space and moving onto the public stage in the early 1990s was a novelty and challenge for the media scene of the entire Balkan region. This was also the case with the initial initiatives to introduce religious education into schools in the summer of 1990 and its experimental presence in the 1991/1992 school year. This paper discusses how the media, with a special focus on the media of the Islamic Community (*Preporod*, *Glasnik*, *Islamska misao*, and *Takvim*), followed the process of introducing religious education into schools.

الملخص:

كان خروج الدين والمضامين الدينية من البيئة المقدسة إلى المسرح العام في بداية التسعينيات من القرن العشرين حدثًا وتحديًا للمسرح الإعلامي في منطقة جزيرة البلقان بأسرها. وكذلك الأمر بالمبادرات الأولى لإدماج التربية الدينية في المدارس في الصيف سنة ١٩٩٠ وإحضرارها التجريبي سنة ١٩٩١/١٩٩٢ الدراسية. ويتحدث البحث عما كيف كانت وسائل الإعلام، وخاصة وسائل الإعلام التابعة للمشيخة الإسلامية: النهضة، البلاغ، الفكر الإسلامي والتقويم، تابع عملية إدماج التربية الدينية في المدارس.

Uvod

S kraja devedesetih godina prošloga stoljeća, u vremenu velikih demokratskih promjena na prostorima balkanske regije, kada je vjera izašla iz intime doma i porodičnog ambijenta i zakucala na vrata, do tada nepoznatog i neiskorištenog medijskog prostora, svi su bili pomalo zbunjeni: vjernici zato što nisu znali i nisu umjeli svoje vjerske identitete i emocije do kraja jasno artikulirati u javnom prostoru koji nije više bio samo sakralni, a mediji i medijski radnici zato što su se suočili s novinama koje je valjalo prezentirati na radiju, televiziji, printanim medijima u vlasništvu postojećih režima o kojem oni nisu znali, gotovo, pa ništa. Jer, osim javnih glasila Islamske zajednice u tadašnjoj SFRJ, *Preporoda*, *Glasnika*, *Islamske misli*, *Muallima* i *Takvima*, sav drugi printani a posebice elektronski medijski prostor, bio je zatvoren za bilo kakvu vrstu oglašavanja ili tretiranja vjere osim za potrebe montiranih procesa i iznuđenih napisa i serijala koji su bili u službi egzekutora istaknutih i izgrađenih muslimanskih znanstvenika. Inicijativa za uvođenjem ili vraćanjem vjeronauke u obrazovni sistem na prostoru bivše SFRJ pa tako i na prostorima Bosne i Hercegovine s početka devedesetih godina dvadesetog stoljeća postavila je nove standarde izvještavanja koji su pitanje vjere i vjerskih sadržaja uvodili u medijske sadržaje i drugih printanih ali i elektronskih medija.

Ulazak vjerskih sadržaja u medije

Prvi korak ulaska televizije i radija u sakralni prostor vezuje se za direktni prijenos bajram-namaza iz Gazi Husrev-begove džamije, božićne mise iz Katedrale i liturgije iz Saborne crkve u Sarajevu. Ezan za iftar i sehur, uz veliko razumijevanje nekih od vodećih medijskih profesionalaca, osim s minareta čuo se i na radijskim i televizijskim stanicama početkom devedesetih. "Nova televizijska kuća u Sarajevu *Dobre vibracije* prva je probila led i, zahvaljujući najviše rahmetli Ismetu ef. Šljivi, šehidu, počela s realiziranjem emisija vjerskog sadržaja. Godine 1990.

državna Televizija Sarajevo uvodi emisiju *Jednoduše*, a pokreću se i vjerske emisije na radiostanicama.” (Pitić, 2006) Inače, *Jednoduše* su bile zajedničke religijske emisije koje je državna televizija realizirala u suradnji s vjerskim zajednicama. U ograničenom prostoru, tada vodeći printani mediji poput *Oslobođenja* ili *Večernjih novina*, otvaraju svoje stranice za prigodničarske tekstove i tople blagdanske priče.

Kada nakon prvih demokratskih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini 1990. godine Islamska zajednica pokreće aktivnosti prema Ministarstvu obrazovanja za povratak vjeronauke u nastavni plan i program osnovnog obrazovanja, započinje i priča o medijskom tretmanu vjeronauke.

Tri decenije poslije, ne možemo se oteti utisku da smo vrijeme početka demokratskih sloboda, pa u tom kontekstu i vrijeme medijskih sloboda s početka devedesetih dočekali nesprenni i izgubljeni ali da smo nekako počeli. Na medijskom planu ostvareni su značajni iskoraci do te mjere da međunarodnu konferenciju kojom Islamska zajednica i Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu obilježavaju trideset godina od ponovnog uvođenja vjeronauke u odgojno-obrazovni sistem Bosne i Hercegovine, prati većina elektronskih i printanih medija odašiljući jednu lijepu priču o velikom i značajnom jubileju ovdašnjih vjerskih i pedagoških djelatnika kako u okvirima IZ-a, tako i različitih odgojno-obrazovnih nivoa.

Kako se o vjeronauci pisalo u printanim medijima

Naše mini istraživanje obuhvatalo je printanu periodiku Islamske zajednice i elektronskih medija koji su aktivno radili devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Ostvarili smo uvid u tematske sadržaje o vjeronauci na stranicama *Preporoda*, *Glasnika*, *Islamske misli*, *Muallima*, *Takvima*, *Muslimanskog glasa*, *Oslobođenja*, *Dana*, *Slobodne Bosne*. Provjerili smo i stanje arhivskog materijala u *Media centru* u Sarajevu, na televiziji *Hayat* i Televiziji Bosne i Hercegovine.

“Preporod” i “Glasnik”

Prve napise o vjeronauci nalazimo na stranicama Islamskih informativnih novina *Preporod* iz oktobra 1990. godine. Na Interkonfesionalnom znanstvenom kolokviju o religijskoj kulturi u javnim školama koji je održan u Zagrebu razgovaralo se o opravdanosti povratka vjeronauke u škole. (N. Č., 1990) Na kolokviju je učestvovao dr. Mustafa Cerić i uz osvrt na kolokvij *Preporod* donosi i njegove stavove po pitanju religije i škole. (Cerić, 1990). Na putu promoviranja ove ideje Cerić (1990) ističe da se religijski odgoj najprije stiže u krugu porodice, proširuje se u određenoj vjerskoj zajednici, a škola bi trebala nastaviti taj započeti proces navikavajući učenike na različitost, drugost i miroljubivost s drugim i drugačijim religijskim svjetonazorom. Tako bi, piše Cerić (1990) “vjeronauka bila edukativni a ne indoktrinarni predmet”. Uz ove tekstove u istom broju *Preporod* donosi i saopćenje Dekanata Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu koji je razmatrao kadrovsku i materijalnu osposobljenost IZ-a za ostvarenje vjerskog obrazovanja u javnim školama. Donijet je zaključak da Islamski teološki fakultet (u daljem tekstu ITF) pristupi pripremi udžbenika i o tome se obavještava Rijaset IZ-a. (“Koliko spremni dočekujemo”, 1990) Nakon što je Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i fizičku kulturu u Bosni i Hercegovini 3. juna 1990. godine dostavilo dopis svim glavnim institucijama vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini o mogućnosti realiziranja fakultativne nastave iz vjerske pouke i na osnovu njihovog pozitivnog odgovora i sugestiju osnovnim školama da se vjerska pouka kao fakultativni predmet organizira tamo gdje bude postojao interes učenika i roditelja, *Preporod* donosi seriju tekstova u kojima se aktualizira briga ITF-a u Sarajevu kao najviše vjerske odgojno-obrazovne ustanove u Jugoslaviji za dopunskim obrazovanjem kadrova za vjeronauku. Najprije je Komisija uradila elaborat o intenzivnom stručnom pedagoškom seminaru za kandidate s visokom stručnom spremom i završenom medresom u trajanju od deset dana koji bi po završetku seminara bili potencijalni kadar koji bi realizirao nastavu vjeronauke. U *Preporodu* dalje stoji da s ovim

aktivnostima ITF-a ozbiljno razmišlja o reorganizaciji nastave i uvođenju pedagoškog smjera čiji bi kadrovi u perspektivi mogli stručno obavljati posao vjeroučitelja. (N. L., 1991) Održavanje prvog stručnog seminara za 270 kandidata koji su završili medresu i 78 kandidata koji su završili neke druge fakultete i koji će prvi ući na časove vjeronauke u osnovne škole, prema pisanju *Preporoda* “najveći je poduhvat Islamske zajednice zadnjih decenija”. (Smajlović, 1991) Na završnoj svečanosti ovog historijskog seminara za vjeroučitelje tadašnji dekan ITF-a prof. dr. Jusuf Ramić je kazao: “Vjeronauka ili nauka o vjeri je naša stvarnost. Sa njenim uvođenjem u škole mi ćemo postati bogatiji, jer će uporedo sa vjerskom poukom u džamiji biti i nauka o vjeri u školama. Ne treba se plašiti da će vjerska pouka u džamiji doživjeti svoj pad”. (“Završen seminar”, 1991) *Preporod* je bio i na posljednjem času seminara gdje je održan i praktičan čas o temi *Hadždž* a na času su bila i djeca iz sarajevskih mekteba. (“Posljednji čas seminara”, 1991) Seminar je bio prilika i za mirni protest učesnika na čelu sa dekanom ITF-a prof. dr. Jusufom Ramićem i prof. dr. Omerom Nakičevićem za vraćanje zgrade Mektebi-nuvaba u posjed ITF-a. (“Mirni protesti u muzeju”, 1991)

Istovremeno dok ITF i Mešihat IZ-a prave prve korake na planu pripreme kadrova za ulazak u učionice i *Glasnik VIS*-a donosi nekoliko sjajnih analitičkih tekstova Sulejmana Mašovića (1991) koji ističe da su četiri i pol decenije odgoja i obrazovanja bili utemeljeni na marksizmu i ateizmu te da su svi oblici religije bili protjerani iz nastave i sadržaja udžbenika. Donoseći iskustva o islamu u školskim udžbenicima Njemačke, Mašović svoj tekst (1991) poentira riječima da mnogi umovi Zapada (op. aut.) “traže brži i dublji povratak istinskoj religiji, jer je očito da bez vjere u Boga i šire etike, nema ni sretnih ljudi ni njihovih zajednica”. Govoreći o religiji i školi u novim demokratskim odnosima Hilmo Neimarlija (1991) navodi četiri osnovna stava. “Dva stava su radikalna i uzajamno isključujuća: stav da je potrebno u škole uvoditi vjeronauku klasičnog tipa kao obavezni predmet, i stav da škole i dalje nemaju ništa sa religijom, zapravo,

da ni u novim nastavnim planovima i programima ne treba biti nikakvih obrazovnih i vaspitnih sadržaja afirmativno vezanih za religiju. Druga dva stava su manje uprošćavajuća i izvjesno je da imaju neuporedivo više zagovarača. Prvi je stav da je potrebno uvesti vjersku pouku u škole, ali kao fakultativni predmet za čije bi se slušanje učenici slobodno opredijelili. Drugi je stav da vjersko poučavanje i nadalje bude vezano za odgovarajuće ustanove vjerskih zajednica, a da se u škole uvede predmet pozitivnog poučavanja o vjeri, to jeste, predmet koji bi osiguravao stjecanje pozitivnih znanja o vjeri uopšte i pojedinim religijama napose". Sličnu analizu i stavove u dva nastavku u *Preporodu* donosi dr. Muhamed Huković analizirajući uvođenje vjeronauke u škole (1991). U završnom dijelu drugog nastavka Huković (1991) zaključuje: "Želio bih da naglasim da sam daleko od pomisli kako bi nastava vjeronauke svojim iscjeljujućim djelovanjem preporodila ovo društvo i da bi sve ove negativne pojave bile odstranjene, ali tvrdim da bi nastava vjeronauke, izvedena na suverenim osnovama, bila efikasan korektiv u djelovanju škole na odgojne ustanove te blagotvorno utjecala na ponašanje učenika i nastavnika. Nastava vjeronauke bi postepeno reafirmirala duhovni arsenal ljudskih vrijednosti". Na samom kraju Huković preporučuje da se nastava vjeronauke u početku treba organizirati u manjem broju škola koje budu ispunjavale uvjete sprovedene ankete među roditeljima, adekvatnog prihvatanja predmeta vjeronauke na razini ostalih predmeta i u prijemčivom ambijentu te uz stalnog nastavnika vjeronauke sa adekvatnim Rješenjem o radu koje je izdalo nadležno Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i fizičku kulturu Republike Bosne i Hercegovine. Kao najava stvarnog početka nastave vjeronauke u osnovnim školama u *Preporodu* je objavljeno saopćenje Ministarstva za informacije (1991) o aktivnostima Ministarstva za obrazovanje BiH na čelu sa dr. Nihadom Hasićem u kojem se kaže da se tokom 1991. godine trebaju uraditi sve pripremne aktivnosti kako bi se od 1992. godine u osnovnim i srednjim školama u BiH organizirala vjerska pouka kao izborno-obavezni

predmet a nastava će se izvoditi po programima koje su sačinile vjerske zajednice.

U nastojanju da odluku Ministarstva o uvođenju vjeronauke kao izbornog obaveznog predmeta realizira na najbolji načina, Mešihat IZ u suradnji s općinama i nekoliko sarajevskih škola pokreće aktivnosti za eksperimentalno uvođenje vjeronauke u tri sarajevske škole. Ova iskustva su trebala poslužiti poboljšanje uvjeta nastave od nove školske godine. Idris Resić u *Preporodu* bilježi da se eksperimentalna nastava vjeronauke organizirala u školama koje su imale stručne nastavnike angažovane od strane Ministarstva, sa odgovarajućim programima i udžbenicima i sa odgovarajućim prostornim kapacitetima. (1991) U prvom januarskom broju *Preporodovi* saradnici uradili su anketu među studentskom populacijom koja je između ostalih odgovarala i na pitanja o uvođenju vjeronauke u škole. (1992) *Preporod* dalje kroz reportažne i foto zapise prati prve eksperimentalne časove vjeronauke u Sarajevu i bilježi iskustva učenika i vjeroučitelja. (Pitić, 1992) Imajući u vidu značaj i ulogu udžbenika vjeronauke Avdo Užičanin na stranicama *Preporoda* poziva na organiziranje prvog okruglog stola koji bi dao jasne smjernice za izradu prvog vjeronaučnog udžbenika. (1992)

Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, u periodu od 1992. do 1995. godine konstatujemo da je broj objavljenih radova o nastavi vjeronauke neznatan makar za period 1992/1993. godina. Kada se situacija u pojedinim dijelovima BiH normalizovala i kada su škole krenule raditi u posebnim uvjetima, i mediji u BiH intenziviraju svoje aktivnosti a tekstovi o vjeronauci zauzimaju sve više prostora. *Preporod* redovno prati sva dešavanja vezana za nastavu vjeronauke, donosi razgovore sa vjeroučiteljima, reportaže sa prvih seminara za vjeroučitelje, prikaze prvih vjeronaučnih udžbenika, iskustva učenika i roditelja a povremeno i polemičke tekstove o tome kako "vjeronauka prazni mektebe" (Hodžić, 1994, Selhanović, 1997) i druge koji kazuju da "vjeronauka pospješuje mektebsku nastavu". Tu su i brojni kritički i polemički tekstovi koje potpisuje Bilal Hasanović

ističući da je fakultativnost “destrukcija vjeronauke u školi”. (1996) te da nije “ferijalni tečaj”. (1996). Enes Karić otvara seriju analitičko-kritičkih tekstova pod naslovom “Trebali li nam ovakav sistem islamskog obrazovanja?” gdje poziva na sveobuhvatnu analizu islamskog obrazovanja u Islamskoj zajednici. (1998)

U povodu održanog Kolokvija vjeronauka i vjeroučitelji, *Glasnik Rijaseta IZ-a* tokom 1994. godine objavljuje seriju tekstova posvećenih ovom kolokviju i perspektivama vjeronauke. (Jašarević, Krzić, Nakičević, Resić, Šeta 1994)

“*Islamska misao*”

Na stranicama časopisa *Islamska misao* odmah nakon dodjele menšure novom reisul-ulemi h. Jakub ef. Selimoskom, u svečanom intervjuu čitamo i stavove Islamske zajednice i novog reisul-uleme u pogledu uvođenja nastave vjeronauke. Na pitanje novinara o smislenosti i opravdanosti uvođenja vjeronauke u škole reisul-ulema Selimoski razložno i analitički odgovara da se “Islamska zajednica opredijelila za to i da podržava akciju pripreme i osposobljavanja kadrova za što kvalitetnije obavljanje vjeronaučnih poslova u školama”. (“Islamska zajednica pred zahtjevima”, 1991) U narednom broju Ismet Kasumović piše zanimljiv analitički tekst o vjerskom obrazovanju i vaspitanju u kontekstu novih sistemskih promjena (1991) fokusirajući se na ulogu odgojnih ustanova u procesu pripreme kadrova i suradnju sa sličnim zajednicama i ustanovama u pojedinim dijelovima Evrope.

“*Muallim*”

Islamska revija *Muallim* čiji je izdavač Udruženje ilmije u Bosni i Hercegovini tokom 1991. godine, idući u susret uvođenju nastave vjeronauke u škole donosi nekoliko zanimljivih tekstova. Jedan od njih govori o predmetu vjeronauke u školama Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. (Hilić, 1991) Hanifa Obralić sa puno optimizma govori o vjeronauci kao historijskoj šansi. (1991) *Muallim* donosi i zanimljiv intervju sa prof. dr. Ismetom

Dizdarevićem netom nakon završenog prvog seminar za vjeroučitelje (1991) koji ističe da su “takvi seminari početak jednog šireg i potpunijeg obrazovanja vjeroučitelja kako bi se taj proces temeljito obavio”. (1991) Također, Avdo Užičanin (1991) u svome tekstu daje savjete i preporuke vjeroučiteljima za prvi čas vjeronauke.

“Takvim”

U *Takvimu* iz 1996. godine čitamo analitički tekst o stanju i perspektivama nastave vjeronauke u školama u Bosni i Hercegovini. (Begović, 1996)

“Muslimanski glas”

Neki mediji poput *Muslimanskog glasa* otvaraju prostor i za različite stavove. Mustafa Cerić piše tekst o iskustvima nastave vjeronauke u Hrvatskoj i ističe da će uvođenje vjeronauke u škole vratiti moral u škole te da će škola “ponuditi moralnu pomoć porodici i vjerskim zajednicama jer preuzima i onaj dio odgoja i obrazovanja koji je do sada bio isključivo briga porodica i vjerskih zajednica”. (1991) Enes Karić kao izraz velike odgovornosti i brige za kvalitetnu realizaciju nastave vjeronauke i uz svijest sa kakvim kadrovima raspolaže Zajednica potpisuje tekst koji u to vrijeme neće naići na odobravanje velikog broja ljudi unutar IZ-a. “Vjeronauka ima svoj prostor, ambijent, unaprijed naviknuto slušateljstvo, svečani i pobožni karakter, vjersku atmosferu, duh dobrovoljnosti. Školska učionica nije njezin ambijent jer se vjera ne može učiti po sistemu ispisivanja matematičkih jednačina na tabli. Uputnije je stoga raditi na očišćenju udžbenika fizike, hemije, biologije... od ateizma a religiju vratiti u školu ali ne kao vjeronauku, već kao skup školskih predmeta koji bi religiju tretirali neideološki i sa kulturno-civilizacijskog aspekta... Religija nam je dovoljno dragocjena i ne bismo smjeli s njom popunjavati prostor pokopane komunističke nauke (marksizma)”. (1991) Na stranicama *Muslimanskog glasa* čitamo i komentare na fotografije djece koja obavljaju namaz u kućnom ambijentu uz naglasak da je “najbolja i najdjelotvornija ona vjerska pouka

koja se obavlja u kući. Jer učiti o islamu, Kur'anu, o vjeri općenito a živjeti u kući iz koje su islamski običaji već odavno iseljeni, može biti vrlo kontraproduktivno za istu tu vjersku pouku. Još ako je bude izvodio neki priučeni, mucavi, metodični "hodžica", eto prilike za vesele dječije "šale" i otpor prema vjeronauci i općenito vjerskome". ("Vjerska pouka u kući", 1991)

"Oslobođenje"

Tokom 1994. godine *Oslobođenje* intenzivno objavljuje tekstove sa temama vezanim za vjeronauku. Izdvajamo seriju istraživačkih tekstova o iskustvu nastave vjeronauke u različitim dijelovima svijeta koje pišu dopisnici *Oslobođenja*: Češka, Francuska, Makedonija, Hrvatska, Tunis, Slovenija, Njemačka. Serijal je zaokružen tekstom koji donosi iskustvo Bosne i Hercegovine: "Dobrovoljno i u džamiju i u razred". (Šimić, 1994) *Oslobođenje* objavljuje i intervju sa Enesom Karićem, tadašnjim ministrom obrazovanja, nauke, kulture i sporta u čijem sadržaju je tretirana i vjeronauka a Karić ističe: "Nisam za škole koje će od tri vjere praviti jednu, jer onda neće napraviti ništa". (Idrizović, 1994)

Vrijedno je spomenuti da smo uvidom u arhivske kartice video materijala TV Sarajevo kao državne televizije pronašli, vjerovatno historijski, dvominutni prilog od 22. oktobra 1991. godine sa održane konferencije za štampu o uvođenju vjeronauke u škole. Konferenciju je održao tadašnji ministar dr. Nihad Hasić.¹

Umjesto zaključka

Neka zapažanja o intenzitetu praćenja i tematiziranja vjeronauke u printanim i elektronskim medijima

- Faze intenzivnijeg praćenja vjeronaučnih sadržaja odnose se na period reaktiviranja nastave vjeronauke u osnovnim

¹ Arhivska kartica nosi naslov: Vjeronauka u školama. U opisu kadra stoji: Nihad Hasić, ministar za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu BiH i Velibor Ostojić, ministar za informisanje na konferenciji o uvođenju vjeronauke u škole i zaštiti spomenika kulture, izjava Nihada Hasića.

- i srednjim školama i on obuhvata vrijeme od 1990. godine do početka agresije na BiH u proljeće 1992. godine;
- Početak agresije, 1992. godina i najteža ratna godina 1993. karakteriziraju odsustvo ove teme u medijima;
 - Kada je vjeronauka i zvanično uvedena u obrazovni sistem kao fakultativni predmet Nastavnim planom i programom 1994/95, medijska priča o vjeronauci se aktualizira i ona je u različitom intenzitetu prisutna do današnjih dana u skladu sa određenim društvenim tokovima i povremenim izazovima;
 - Intenzitet medijskog praćenja tema vjeronauke kako u printanim medijima svih formata tako i elektronskim čiji broj raste u poslijeagresijskom periodu izraženiji je 2008. godine kada je inicirana ideja uvođenja vjeronauke u vrtiće na području Sarajeva. U tom periodu tema vjeronauke je u samom flešu i nezaobilazna je u centralnim informativnim emisijama;
 - Vjeronauka je u fokusu medijskih sadržaja u proljeće 2011. nakon Odluke tada aktualnog ministra obrazovanja Emira Suljagića da vjeronauka ne ulazi u prosjek ocjena. Ova tema tih mjeseci marta, aprila i maja 2011. godine zauzima značajnu minutažu centralnih informativnih emisija ali i emisija dijaloškog tipa na svim elektronskim medijima, privatnim ali i javnim emiterima;

Priroda i format realiziranih sadržaja o vjeronauci

- U printanim medijima IZ-a u prvoj fazi od 1990. do 1992. godine čitamo tekstove analitičke i pregledne ali i polemičke naravi koje potpisuju vodeća akademska i ulemanska imena sa jasnim ciljem da daju valjane naputke i smjernice realizatorima ideje vraćanja vjeronauke u odgojno-obrazovni proces na prostorima BiH i njezine kvalitetnije realizacije;
- U printanim medijima IZ-a su i tekstovi informativne prirode koji donose korisne informacije o aktivnostima IZ-a na putu priprema i uvođenja vjeronauke u škole;

- U printanim medijima IZ-a čitamo i prve reportažne zapise sa prvih časova vjeronauke u tri sarajevske osnovne škole;
- Printani mediji IZ-a donose osvrte na prve seminare i konferencije o vjeronauci već od 1996. godine kao i prikaze prve udžbeničke vjeronauče literature;
- Mediji IZ-a nerijetko bilježe tekstove o negativnom utjecaju vjeronauke na brojnost mektepske populacije;
- Drugi printani mediji poput *Oslobođenja* donose već 1991. godine informacije o uvođenju vjeronauke u škole a intenzivnije pristupaju ovoj temi još ratne 1994. godine serijom istraživačkih tekstova o vjeronauci u različitim dijelovima svijeta i iskustvima učeničke i roditeljske populacije. Jasnu argumentaciju traže u zemljama našeg susjedstva;
- *Dani* i *Slobodna Bosna* donose različite vrste polemičkih i senzacionalističkih tekstova s uvredljivom retorikom koja često dostiže granice govora mržnje. Ovi tekstovi imaju za cilj diskreditirati ideju vraćanja vjeronauke u škole;
- Javni emiteri i elektronski mediji temu vjeronauke aktualiziraju kroz posebne vjerske formate svojih emisija, *Jednodušja*, *Islamske teme na Radiju Federacije*, *Mozaik religija* na FTV... ali i dijaloške multireligijske emisije na BH Radiju 1 i druge dijaloške emisije koje često dobivaju epitet polemičnih;
- Svi mediji temu vjeronauke dodatno aktualiziraju u blagdanskom vremenu;
- Vrijeme nakon agresije do danas karakterizira kontinuirano prisustvo vijesti o vjeronauci u školama od onih afirmativnih preko propitivačkih do senzacionalističkih i ispolitiziranih.

Literatura

Begović, I. (1996). "Vjeronauka u školi". *Takvim za 1996*, 53–59.

Cerić, M. (1990). "Pravo na život i u školi". *Preporod*, 19/482, 3.

Cerić, M. (1991). "Malo duše u školskoj klupi". *Muslimanski glas*, 40/III, 14.

- Hasanović, B. (1996). "Fakultativnost je destrukcija vjeronauke u školli". *Preporod*, 14/597, 2.
- Hasanović, B. (1996). "Vjeronauka nije ferijalni tečaj!" *Preporod*, 11/594, 2.
- Hilić, H. (1991). "Vjeronauka i škola u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca". *Muallim*, 11/68, 8.
- Hodžić, D. (1994). "Vjeronauka u školi prazni mekteb". *Preporod*, 12/571, 5.
- Huković, M. (1991). "Uvođenje vjeronauke u osnovne i srednje škole". *Preporod*, 17/504, 10.
- Huković, M. (1991). "Uvođenje vjeronauke u osnovne i srednje škole". *Preporod*, 18/505, 10.
- Idrizović, N. (1994). "Zajedno i u udžbenicima". (intervju s ministrom obrazovanja, nauke, kulture i sporta Enesom Karićem). *Oslobođenje*, 2. 11. 1994, 8.
- "Islamska zajednica pred zahtjevima novoga vremena". (Naš intervju sa reisul-ulemom h. Jakub ef. Selimoskim) *Islamska misao*, 150, 4–10.
- Jašarević, N. (1994). "Uloga i značaj muallime u islamskom odgoju". *Glasnik*, 39–41.
- Karić, E. (1991). "Dvosjekli mač vjeronauke u školi". *Muslimanski glas*, 40/III, 15.
- Karić, E. (1998). "Trebali li nam ovakav sistem islamskog obrazovanja?" 11/637, 18–19, 12/638, 24–25, 10/636, 19.
- Kasumović, I. (1991). "Vjersko obrazovanje i vaspitanje u kontekstu novih sistemskih promjena". *Islamska misao*, 151–152, 80–82.
- "Koliko spremni dočekujemo povratak vjeronauke u javne škole?" *Preporod*, 19/482, 3.
- Krzić, A. (1994). "O kolokviju vjeronauka i vjeroučitelji". *Glasnik*, 37–38.
- Mašović, S. "Aktualna problematika vraćanja religije u škole". *Glasnik IZ*, 139–143.
- Mašović, S. "Islam u školskim udžbenicima Njemačke". *Glasnik IZ*, 743–751.
- Medara, A., Ugljanin, F., Pepić, E., Redžepović, N., Eminović, S. (1992). "Sarajevski univerzitet: Studenti i vjera". *Preporod*, 1/512, 17.
- "Ministarstvo za informacije. Vjeronauka obavezni-izborni predmet u školama". *Preporod*, 19/506, 10.
- "Mirni protesti u Muzeju Grada Sarajeva". *Preporod*, 16/503, 14.

- N., Č. (1990). "Povratak vjeronauke u škole – DA ili NE?" *Preporod*, 19/482, 3.
- N., L. (1991). "Dopunsko obrazovanje kadrova za vjeronauku". *Preporod*, 13/500, 3.
- Nakičević, O. (1994). "Koncept islamskog obrazovanja". *Glasnik*, 27–31.
- Neimarlija, H. "Religija i škola u novom odnosu". *Glasnik IZ*, 7–11.
- Obralić, H. (1991). "Vjeronauka u školama – istorijska šansa". *Muallim*, 11/68, 16.
- Obralić, T. (1991). "Muslimani se moraju smjelije obrazovati". (intervju sa prof. dr. Ismetom Dizdarevićem) *Muallim*, 11/68, 16–17.
- Pitić, R. (1992). "U sarajevskim školama nastava vjeronauke – eksperimentalna". *Preporod*, 5/516, 3.
- Pitić, R. (2006). "Vjerski program". *Novi Muallim*, 27, 74–78.
- "Posljednji čas seminara za izvođenje vjeronauke u javnim školama". *Preporod*, 16/503, 14.
- Resić, I. (1991). "Uvođenje vjeronauke u škole". *Preporod*, 24/511, 3.
- Resić, I. (1994). "Model odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama". *Glasnik*, 32–34.
- Selhanović, S. (1996). "Vjeronauka u školama potiskuje mektebsku pouku". *Preporod*, 16/599, 4.
- Selhanović, S. (1997). "Vjeronauka u školama pospješuje mektebsku nastavu". *Preporod*, 1/603, 6.
- Smajlović, S. (1991). "Obimne pripreme za značajan poduhvat". *Preporod*, 14/501, 3.
- Šeta, F. (1994). "Ciljevi i zadaci savjetovanja – vjera, odgoj i obrazovanje". *Glasnik*, 25–26.
- Šimić, A. (1994). "Dobrovoljno i u razred i u džamiju". *Oslobođenje*, 5. 12. 1994, 10.
- Užičanin, A. (1991). "Na prvom času vjeronauke". *Muallim*, 10/68, 17.
- Užičanin, A. (1992). "Konceptija udžbenika vjeronauke". *Preporod*, 2/513, 10.
- "Vjerska pouka u kući". *Muslimanski glas*, 40/III, 16.
- "Završen seminar za vjeroučitelje". *Preporod*, 16/503, 2.

